

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

PRACTICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO DEVELOP STUDENTS' MEDIA LITERACY

У статті розглянуто практичні аспекти використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентності учнів, яку визначено як сукупність мотивів, знань, умінь і здібностей учня формувати, використовувати, створювати, критично аналізувати та передавати медіатексти в різних форматах та жанрах. Зазначено, що медіакомпетентність формується через медіаосвіту і є необхідною для безпечної та продуктивної взаємодії з медіапростором. Автор аналізує сучасні дослідження та досвід Китаю, Індії та США із використання штучного інтелекту в освітньому процесі. У роботі розглянуто нормативно-правову базу впровадження штучного інтелекту в освіту України: «Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні», «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні», «Інструктивно-методичні рекомендації (проект) щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти» тощо. Визначено ефективність використання ШІ для розвитку медіакомпетентності учнів за умов комплексного підходу та постійного вдосконалення методів та форм навчання, розробку навчальних програм, використання адаптивних вебзастосунків та адаптацію освітнього контенту відповідно індивідуальних стилів навчання здобувачів освіти. Особлива увага приділяється етичним аспектам використання штучного інтелекту в медіаосвіті та його ролі як соціотехнічної системи. Детально охарактеризовано практичні інструменти штучного інтелекту для перевірки достовірності інформації, створення медіаконтенту, аналізу медіаповідомлень та організації проєктної діяльності. Наведено конкретні приклади використання чат-ботів та неймереж для генерації медіаконтенту. Проаналізовано сучасні основні українські освітні ініціативи та проєкти з впровадження штучного інтелекту. У дослідженні автор підкреслює важливість формування критичного мислення та медіаграмотності учнів в умовах цифрової трансформації освіти.

Ключові слова: штучний інтелект, медіаосвіта, медіакомпетентність, критичне мислення, освіта, учні.

The article discusses the practical aspects of using artificial intelligence tools to develop students' media competence, which is defined as a set of motives, knowledge, skills and abilities of a student to form, use, create, critically analyse and transmit media texts in various formats and genres. It is noted that media competence is formed through media education and is necessary for safe and productive interaction with the media space. The author analyses current research and experience of China, India, and the United States in the use of artificial intelligence in the educational process. The paper also examines the legal framework for the introduction of artificial intelligence in education in Ukraine: 'Roadmap for the Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine', 'Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine', 'Instructional and Methodological Recommendations (Draft) on the Introduction and Use of Artificial Intelligence Technologies in General Secondary Education Institutions', etc. The effectiveness of using AI to develop students' media competence is determined in terms of an integrated approach and continuous improvement of teaching methods and forms, curriculum development, use of adaptive web applications, and adaptation of educational content to individual learning styles of students. Particular attention is paid to the ethical aspects of using artificial intelligence in media education and its role as a sociotechnical system. Practical artificial intelligence tools for verifying the accuracy of information, creating media content, analysing media messages, and organising project activities are described in detail. Specific examples of the use of chatbots and neural networks for generating media content are given. The author analyses the current major Ukrainian educational initiatives and projects on the implementation of artificial intelligence. In the study, the author emphasises the importance of developing critical thinking and media literacy in students in the context of the digital transformation of education.

Key words: artificial intelligence, media education, media competence, critical thinking, education, students.

УДК 373.5.016:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.33>

Твердохліб Г.В.,
канд. пед. наук,
докторантка кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Поява штучного інтелекту (ШІ) відкриває трансформаційні можливості для медіаосвіти. Інструменти штучного інтелекту мають дидактичний потенціал для збагачення медіапродуктів шляхом забезпечення персоналізованого виду навчання, заохочення до творчості та інновацій. Сучасний розвиток технологій штучного інтелекту характеризується низькою досягнень та інновацій, які вплинули на багато аспектів людського життя. Це обробка природної мови, комп'ютерний зір, машинне навчання тощо. У контексті освіти як фундаментального компонента суспільного прогресу та індивідуального розвитку,

впровадження ШІ забезпечило значну оптимізацію освітніх процесів. Інтеграція штучного інтелекту в освітні системи змінило способи навчання та викладання, трансформувало процес управління навчальним закладом, а саме: організація персоналізованого навчального процесу, автоматизація адміністративних послуг, миттєве надання зворотного зв'язку у режимі реального часу. Отже ШІ революціонує освітній простір, долаючи прогалини та сприяючи створенню більш інклюзивного та ефективного освітнього середовища. Враховуючи важливість інтеграції штучного інтелекту в освітню парадигму, актуалізується необхідність

комплексного аналізу потенційних ризиків та прогнозування довгострокових наслідків такої технологічної конвергенції.

Практичні аспекти використання штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів базової середньої освіти передбачають інтеграцію ШІ в освітні програми для підвищення цифрової грамотності та медіанавичок. Така інтеграція вимагає стратегічного планування, підтримки вчителів та розробку адаптивних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про позитивний вплив на розвиток медіакомпетентностей учнів. Так, дослідженням розвитку та формування медіакомпетентності учнів займалися О. Биндас, А. Блищук, С. Графе, Б. Герціґ, Ю. Жукова, А. Котило, Л. Петрик, С. Рябушко, О. Слижук, Ґ. Тулодзєцький, Т. Чаркіна. Так, А. Блищук досліджує формування медіакомпетентності учнів середнього ступеня загальноосвітньої школи [3], О. Слижук визначила напрямки розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9-му класах НУШ [13]. Свої нароби з основ шкільної медіаосвіти виклали у посібнику «Медіаосвіта в школі та на уроці» автори Ґ. Тулодзєцький, Б. Герціґ, С. Графе [15]. Науковці Ю. Жукова та А. Котило акцентують увагу на розвиток медіакомпетентностей як необхідну умову ефективної англомовної взаємодії [7].

Закордонний досвід, а саме сутність медіаосвітніх моделей провідних країн Європи вивчали В. Андрієвська, О. Биндас, Н. Олефіренко, Т. Чаркіна та інші [2]. Зміст та принципи шкільної медіаосвіти надає в своїх роботах А. Блищук та інші [3]. Дослідники формулюють медіакомпетентність учнів як сукупність мотивів, знань, умінь і здібностей учня формувати, використовувати, створювати, критично аналізувати та передавати медіатексти в різних форматах та жанрах. Медіакомпетентність визначають як одну із головних навичок цифрового суспільства, що дозволяє людям ефективно взаємодіяти з медіа, критично оцінювати інформацію та використовувати медіа для особистого та професійного розвитку. Вона (медіакомпетентність) формується через медіаосвіту і є необхідною для безпечної та продуктивної взаємодії з медіапростором.

Аналіз наукової літератури з поданої теми свідчить, що використання ШІ в освітньому процесі стрімко зростає. Китай, Індія та США є лідерами у дослідженні зазначеної проблеми. Вони визначають три основні напрямки використання ШІ: персоналізоване, адаптивне навчання та розпізнавання поведінки учнів. Потенціал штучного інтелекту для медіаосвіти, а саме для розвитку медіакомпетентностей здобувачів освіти вивчали Р. Бердо, Н. Буглай, В. Величко, І. Візнюк, С. Доценко, В. Киливник, В. Коваленко, Л. Куцак, А. Лень, М. Мар'єнко, М. Москалюк, Н. Москалюк,

А. Поліщук, В. Расюн, Т. Собченко та інші. На законодавчому рівні розроблено «Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні» [5], «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні» [9], «Проєкт «Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти рекомендацій із використання ШІ в школах» [8]. ЮНЕСКО (UNESCO) розроблено проєкт рамок компетентностей зі штучного інтелекту для вчителів та учнів шкіл (Draft AI competency frameworks for teachers and for school students (2024)), де зазначені компетентності щодо етики ШІ, основ ШІ, педагогіки ШІ тощо.

Аналіз наведених нормативних документів свідчить, що штучний інтелект має великий вплив на освіту, а саме персоналізує освітній процес, адаптуючи навчальні матеріали до індивідуальних потреб учнів, що призводить до більш ефективного розуміння та покращення академічної успішності. Все це впливає на медіаосвіту учнів. Зазначимо, що першим важливим аспектом є інтеграція штучного інтелекту в медіаосвіту сприяє розробці медіаконтенту, наприклад із підтримкою віртуальної та доповненої реальності, освітніх чат-ботів або автоматизованих систем оцінювання. Ці інновації трансформують освітній процес, роблять його сучасним та доступним, але потребують розвитку певного рівня цифрової грамотності здобувачів. Другим важливим аспектом є можливість аналізу даних, що має вирішальну роль під час виявлення прогресу або прогалин учнів під навчання. Третім аспектом є врахування та дотримання етичних проблем та конфіденційності даних під час впровадження штучного інтелекту в освітній галузі. Встановлення чітких принципів та правил використання ШІ для захисту даних здобувачів гарантує безпечне впровадження штучного інтелекту в медіаосвіту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До невирішених аспектів віднесено недостатність вивчення етичних аспектів застосування штучного інтелекту в контексті медіаосвіти учнів базової середньої освіти, що потребує глибокого дослідження балансу між використанням інструментів штучного інтелекту та розвитком самостійного критичного мислення учнів. **Метою статті** є дослідження та аналіз практичних аспектів використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентності учнів базової середньої освіти, що включає етичні аспекти, методи та конкретні інструменти для медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень з медіаосвіти та штучного інтелекту дозволив визначити практичні аспекти використання інструментів штучного інтелекту для формування медіакомпетентностей учнів, а саме: організація

персоналізованого та адаптивного навчання, автоматизація освітнього процесу, аналіз даних та побудова індивідуальної траєкторії навчання, підвищення доступності ресурсів; підтримка здобувачів освіти з особливими потребами тощо.

Ефективне використання ШІ для розвитку медіакомпетентностей учнів вимагає комплексного підходу та постійного вдосконалення методів та форм навчання, розробку навчальних програм, використання адаптивних вебзастосунків та адаптацію освітнього контенту до індивідуальних стилів навчання здобувачів тощо. Розробка методів спільного викладання на основі ШІ можуть покращити медіанавчання та зосередитися на таких ключових факторах, як спільні завдання, функціональні характеристики та моделювання. Цей підхід підтримує персоналізоване навчання та підвищує ефективність викладання, так як штучний інтелект надає значний потенціал для покращення навчання, його успіх залежить від вирішення проблем, які пов'язані з цифровою компетентністю та персоналізованими підходами до навчання. Практика свідчить, якщо інтегрувати штучний інтелект у медіаосвіту, учні базової середньої освіти зможуть розширити глибоке розуміння медіаграмотності, покращити навички критичного мислення та стати більш компетентними й відповідальними користувачами медіа.

Розглянемо деякі практичні аспекти використання штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів, а саме інструментів для:

1) *перевірки інформації на достовірність*. Наприклад, мовні моделі як ChatGPT, Claude, Gemini використовують для аналізу тексту та перевірки фактів. Google Fact Check Tools застосовують для пошуку та перевірки джерел, через які розповсюджується неправдива та оманлива інформація;

2) *створення медіаконтенту*. Як зразок платформа Canva з AI-підтримкою для створення візуального контенту, Midjourney для генерації зображень, Descript для редагування відео, аудіо з допомогою ШІ тощо;

3) *аналізу медіаповідомлень*. Наприклад, комп'ютерна система IBM Watson зі штучним інтелектом здатна відповісти на питання, які задані природною мовою. IBM Watson використовують для аналізу тональності тексту та для прогнозування того, наскільки той чи інший працівник буде корисним в майбутньому та пропонує видавати йому премії за майбутні заслуги. Популярною є платформа Media Bias Fact Check, яка використовується для виявлення упередженості. За допомогою цього ресурсу здійснюється перевірка фактів, новин, джерел тощо. Для розпізнавання вмісту тексту, написаним ШІ, використовують спеціальні програми, наприклад AI Detector від Grammarly;

4) *організації проектної діяльності*. Як зразок може бути створена шкільна електронна газета за допомогою ШІ, розробка подкастів, блогів, опитувань тощо. Ефективним інструментом є ClickUp Brain – перша у світі нейронна мережа для автоматизації створення проектних планів. Інші платформи Motion є ефективним інструментом для інтелектуального планування часу та ресурсів, а Asana AI для оптимізації робочих процесів;

5) *комунікації та співпраці*. Наприклад Slack AI – «розумний» помічник для комунікації. Його функціонал містить автоматизацію комунікацій, генерацію відповідей, сортування повідомлень, переклад текстів та автоматичне нагадування;

6) *для аналітики даних та прогнозування*. Наприклад, сервіс Monday AI використовують для аналітики проектів, а саме для автоматичного збору даних, відстеження прогресу визначених завдань, аналізу ефективності роботи команд, прогнозування термінів виконання тощо. Ресурс Forecast є ефективним ресурсом для прогнозування потенційних ризиків та визначення термінів виконання проектів.

Зазначені інструменти широко використовуються в освітньому просторі України, зокрема медіаосвіті. Найбільш популярними є чат-боти, які створені на основі мовних моделей, таких як ChatGPT, Claude тощо. Ці інструменти допомагають учням розпізнавати фейки, перевіряти та аналізувати тест, створювати власний медіаконтент тощо [6]. Крім того, інструменти штучного інтелекту використовують для аналізу медіаконтенту. Наприклад, для критичного аналізу зображень, відео, інфографіки, які згенеровані за допомогою нейромереж. Заслужують на увагу інструменти, які сприяють творчості під час створення візуального медіаконтенту, таких як Canva AI або Midjourney. Велику увагу приділяють організації командної роботи та персоналізованого навчання за допомогою інструментів ШІ, які допомагають автоматизувати планування, оцінити та побудувати індивідуальну траєкторію навчання тощо. Водночас, важливим є врахування етичних аспектів використання ШІ в медіапросторі, зокрема питанням конфіденційності даних, упередженості алгоритмів та відповідному ставленню до нових технологій.

Висновок. Таким чином, інструменти штучного інтелекту відкривають нові можливості для трансформації медіаосвіти та сприяють формуванню медіакомпетентностей як учнів, так і вчителів. Практичне використання штучного інтелекту в медіаосвіті (мовні моделі, платформи для аналізу медіа та генерації медіаконтенту), мотивують учнів та підвищують ефективність медіанавчання. Подальшого розвитку набули питання розробки педагогічних умов використання генеративного штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів базової середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бердо Р., Расюн В., Величко В. Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти. *Академічні візії*. 2023. В. 22. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/469>
2. Биндас О. Сутність медіаосвітніх моделей провідних країн Європи. *Імідж сучасного педагога*. 2021. В. 3 (198). С. 11–15.
3. Блищук А. Зміст та принципи шкільної медіаосвіти. *Редакційна колегія: Відповідальний редактор: Лосєва Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук*. 2023. В. 13.
4. Використання штучного інтелекту в освіті. // Візюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. С. 14–22.
5. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні : Міністерство цифрової трансформації в Україні URL : <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrainiprezentuemо-dorozhnyu-kartu> (дата звернення 20.12.2024).
6. Доценко С., Собченко Т. Оптимізація освітнього процесу закладів вищої освіти України засобами штучного інтелекту. *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222), С. 7–12.
7. Жукова Ю., Котило А. Медіакомпетентність сучасного педагога як умова ефективної англійської взаємодії. 2021. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. В. 97, С. 5–11.
8. Проєкт «Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти рекомендацій із використання ШІ в школах»: Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти і науки України. URL : <http://surl.li/quddqz> (дата звернення 12.12.2024).
9. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8> (дата звернення 20.12.2024).
10. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. В. 1(38). С. 48–53.
11. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / За заг. ред. В. Ф. Іванова. К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
12. Москалюк М., Москалюк Н., Лень А. Штучний інтелект в закладах вищої освіти: переваги та недоліки. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2023. В. 15. С. 85–96.
13. Слижук О. Напрями розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9-му класах НУШ. *Studia Methodologica*. 2024. В. 57. С. 355–361.
14. Твердохліб Г. Формування медіаграмотності учнів 5-9 класів на уроках англійської мови. *Новий колегіум*. 2024. В. 2 (114), С. 83–88.
15. Твердохліб Г. мультимодальна грамотність у мовній освіті. *Інноваційна педагогіка*. В. 71, Том. 1, 2024, С. 186–189.
16. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади. Київ : Академія української преси. *Центр вільної преси*. 2020. 405 с.